Олійник А.О.,здобувач
Науковий керівник: Нікітенко В.М.
к.ю.н., доц., кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу.
Державний торговельно-економічний університет

«КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СВОБОДИ ЗІБРАНЬ І ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ»

Свобода зібрань – це ключове право в демократичному суспільстві, яке дає громадянам змогу мирно збиратися для висловлення думок, обговорення питань і впливу на державну політику. Вона сприяє громадському діалогу, прозорості влади та формуванню суспільної думки [1, С. 13].

Свобода зібрань має глибоке історичне коріння і є одним з основних прав людини, закріплених у міжнародних документах, зокрема в Загальній декларації прав людини (ст. 20) та Європейській конвенції з прав людини (ст. 11). Вони підкреслюють значення мирних зібрань як важливої складової демократії та гарантії реалізації інших прав і свобод [2, 3].

Об'єктом кримінально-правової охорони у сфері забезпечення свободи зібрань є суспільні відносини, які забезпечують реалізацію цього права, його вільне здійснення та захист від посягань, що перешкоджають чи обмежують можливість громадян мирно збиратися,

У контексті кримінально-правової охорони свобода зібрань виступає як самостійний об'єкт захисту, що охоплює суспільні відносини, пов'язані з реалізацією громадянами права на мирне зібрання без незаконного втручання з боку держави чи третіх осіб, це описує ст. 340 Кримінального кодексу України.

«Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, якщо це діяння було вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства, -карається виправними роботами на строк до двох років або пробаційним наглядом на строк до п'яти років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк. « [10].

Кримінальне право водночас має забезпечувати баланс між реалізацією свободи зібрань і дотриманням громадської безпеки, запобігаючи порушенням громадського порядку чи насильницьким проявам під час таких заходів

У сучасних умовах розвитку правової держави особливого значення набуває питання визнання свободи мирних зібрань як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони. Це зумовлено тим, що посягання на зазначене право підриває демократичні засади держави, обмежує участь громадян у суспільно-політичному житті та може призвести до порушення принципів плюралізму й толерантності. Надання свободі зібрань статусу об'єкта кримінально-правової охорони забезпечує належний рівень її захисту від протиправних дій як з боку посадових осіб, так і приватних суб'єктів, гарантує можливість вільного здійснення цього права, а також сприяє зміцненню механізму реалізації конституційних гарантій.

«Народи світу розмовляють близько 7 000 мовами, сповідують 270 основних релігій і живуть у 193 країнах-членах ООН, належачи до тисяч культур. Ми не завжди погоджуватимемося, і толерантність до відмінностей – єдиний шлях уникнути насильства та конфліктів. Права на свободу мирних зібрань та асоціацій забезпечують, щоб усе людство з усією своєю різноманітністю мало свій голос.»

Ця цитата належить спеціальному доповідачу ООН Майні Кіаї, представленій у звіті про фундаменталізм на Раді з прав людини в червні 2016 року [4].

Ці слова підкреслюють, що толерантність і повага до свободи зібрань та асоціацій є основою мирного співіснування. Наступна цитата також акцентує важливість прав людини та цінність різноманіття.

«Десь я читав про свободу зібрань. Десь я читав про свободу слова. Десь я читав про свободу преси. Десь я читав, що велич Америки полягає в праві протестувати за справедливість. І тому, як я кажу, ми не дозволимо жодній забороні змусити нас відступити. Ми йдемо вперед.»

Ця цитата належить Мартіну Лютеру Кінгу-молодшому. Це був виступ у храмі єпископа Чарльза Мейсона в Мемфісі, штат Теннессі 3 квітня 1968 року [5].

Цитати підкреслюють, що свобода зібрань – фундаментальне право для мирного співіснування; Конституція України (ст. 39) її чітко гарантує:

«Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про що завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.» [6]

Крім Конституції, свободу зібрань регулюють інші законодавчі акти, серед яких:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7].
2. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [8].
3. Рішення Конституційного Суду України.

Отже, свобода зібрань – базове право громадян, гарантоване Конституцією та законодавством України. Вона дає змогу вільно висловлювати думки, захищати права й впливати на рішення влади, сприяючи відкритості та підзвітності.

Водночас масові заходи можуть створювати загрози для громадської безпеки, у ст. 340 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Хоч це право і є фундаментальним, воно іноді викликає виклики щодо забезпечення порядку. Нижче наведено можливі загрози під час зібрань:

1. Ризик заворушень та конфліктів, що може призвести до насильства та матеріальних збитків.
2. Загроза життю та здоров'ю учасників і перехожих через ескалацію конфліктів або провокації.
3. Перешкоджання руху транспорту та роботі екстрених служб під час демонстрацій.
4. Погіршення криміногенної ситуації: можливість крадіжок та інших злочинів у натовпі.
5. Провокації, маніпуляції та поширення дезінформації з боку радикальних груп.
6. Терористичні загрози та диверсії. В умовах війни з росією масові заходи можуть бути особливо вразливими до терористичних атак, диверсій чи інших актів, які спрямовані на створення паніки та порушення громадської безпеки. Крім того, російська агресія спричиняє додаткові ризики для учасників зібрань, особливо у регіонах, близьких до зони бойових дій [9, С. 2].

Забезпечення громадського порядку та безпеки під час масових заходів необхідне для мирного проведення зібрань і захисту життя, здоров'я та майна громадян. Водночас воно може обмежувати свободу зібрань, зокрема через:

1. Обмеження місця та часу проведення зібрань для мінімізації ризиків.
2. Обов'язкове попереднє повідомлення органів влади про захід.
3. Розпуск зібрань у разі порушення громадського порядку або загрози безпеці, відповідно до статті 39 Конституції України.
4. Обмеження під час воєнного стану. У Конституції України стаття 64 дозволяє обмеження прав і свобод громадян, включаючи право на свободу зібрань, у період воєнного або надзвичайного стану. Це стосується випадків, коли державна безпека або обороноздатність під загрозою, і такі обмеження повинні відповідати вимогам законодавства і бути необхідними для захисту країни [6].

Пріоритет між громадською безпекою та свободою зібрань складний і потребує балансу, адже свобода зібрань підтримує демократію, а безпека забезпечує її мирне здійснення.

У 2025 році в Україні пріоритет між громадською безпекою та свободою зібрань особливо актуальний через війну та воєнний стан. Безпека може тимчасово переважати, і держава може вводити обмеження для захисту порядку та запобігання терористичним загрозам, але з дотриманням пропорційності та прав людини.

Військовий стан передбачає, що жорсткіші обмеження свободи зібрань для захисту населення та стабільності. Обмеження мають бути чітко визначені в законодавстві й застосовуватися в розумних межах.

У 2025 році, в умовах війни, забезпечення громадської безпеки потребує певних обмежень свободи зібрань для запобігання ризикам для життя громадян. Водночас свобода зібрань залишається важливим інструментом громадянського суспільства, і влада має балансувати між безпекою та демократичними свободами.

Таким чином, охорона свободи зібрань у кримінально-правовому аспекті спрямована не лише на гарантування прав громадян, а й на підтримання стабільності та безпеки в суспільстві. В Україні пріоритет між безпекою та свободою зібрань залежить від ситуації: під час воєнного стану заходи безпеки можуть тимчасово переважати, але обмеження повинні бути виправданими, пропорційними та не заважати мирному вираженню поглядів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельник Р.С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. К.,2015. 168 с.

2. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об’єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. On the rights to freedom of peaceful assembly and of association. Former UN Special Rapporteur : веб-сайт. URL: https://freeassembly.net/english-quotes/

5. Freedom of assembly. Wikiquote : веб-сайт. URL: https://en.wikiquote.org/wiki/Freedom_of_assembly

6. Конституція України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/constitution

7. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР : станом на 21 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text

8. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI : станом на 3 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text

9. Tavan A, Dehghani Tafti A, Nekoie-Moghadam M. Risk Management in Mass Gatherings. Sustainable Development. 2024. С. 1-10.

10.Протокол юридичний інтернет ресурс: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_340/